

УДК 378.147:004

Р. О. ТАРАСЕНКО

ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТІВ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ: ОСОБИСТІСНИЙ КОМПОНЕНТ

У статті розглянуто питання формування особистісного компонента інформаційної компетентності майбутніх перекладачів. Визначено його складові: морально-етичні цінності та особистісні якості (порядність, організованість, самоконтроль, відповідальність, надійність, наполегливість). Уточнено їх сутність в аспекті важливості під час виконання професійної діяльності із застосуванням інформаційних технологій. Запропоновано шляхи формування особистісного компонента інформаційної компетентності майбутніх перекладачів, зокрема вивчення спецкурсу “Інформаційні технології в перекладацьких проектах”. Розкрито переваги використання методики “Здатність до самоуправління” Н. М. Пейсахова для діагностики особистісних якостей і цінностей, важливих для майбутніх перекладачів. Наведено результати педагогічного експерименту, який засвідчив ефективність обраних методик формування й діагностики особистісного компонента інформаційної компетентності.

Ключові слова: особистісні якості, особистісний компонент, рівні, методика, перекладач.

Динамічні зміни, які відбуваються у відносинах України з країнами Євросоюзу та за його межами, вимагають посиленої уваги до підготовки фахівців, здатних забезпечувати процеси комунікації й здійснювати обробку значних масивів іншомовної ділової та галузевої інформації. При цьому для своєчасного якісного виконання цих професійних завдань сучасний перекладач повинен не тільки досконало володіти іноземною мовою, а й уміти ефективно застосовувати інформаційні технології. Специфіка діяльності перекладача за таких умов вимагає формування в нього низки особистісних якостей та етичних цінностей, які визначатимуть його емоційно-вольові риси, індивідуальну поведінку та рівень взаємодії в колективі, спрямованість на досягнення результату й усвідомлення відповідальності, що суттєво впливатиме на результати професійної діяльності. Тому формування особистісного компонента інформаційної компетентності майбутніх перекладачів є актуальним в аспекті їхньої професійної підготовки до діяльності зі сприйняттям загальноєвропейських та світових цінностей і норм поведінки.

Структуру особистості як комплекс психологічних особливостей людини досліджували Л. Божович, О. Леонтєв, В. Мерлін, К. Платонов. Роль особистісних якостей фахівців різного профілю в професійній діяльності вивчали Р. Белбін, Е. Зеєр, С. Лі, Б. Куїглі. Науковому пошуку щодо умов формування й розвитку особистості професіонала присвячені праці О. Асмолова, В. Горчакової, В. Шадрікова А. Маркової. Особистісний аспект у структурі професійної компетентності перекладача розглядали Є. Беседіна, І. Колодій, О. Рогульська.

Методики для визначення сформованості й розвитку особистісних якостей і морально-етичних цінностей розробляли С. Будасі, Н. Вікторов Г. Віліансон, С. Коухен, Н. Пейсахов, А. Прохоров, О. Чугунов, М. Шевцов.

Однак особливості формування особистісних якостей майбутніх перекладачів у процесі формування їхньої інформаційної компетентності досі є недостатньо вивченими.

Мета статті – розглянути методику діагностики сформованості особистісного компонента інформаційної компетентності майбутніх перекладачів та результати педагогічного експерименту з його формування.

У ході нашого дослідження інформаційної компетентності майбутніх перекладачів було виокремлено чотири її компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний.

Тому при формуванні інформаційної компетентності окрему увагу приділяли такому її складнику, як особистісний компонент, зокрема при вивченні спецкурсу “Інформаційні технології в перекладацьких проектах”, який був спрямований не тільки на набуття студентами знань і вмінь застосування інформаційних технологій, а й на формування в них готовності до роботи в перекладацьких проектах як різновиду колективної діяльності, що вимагає наявності в них важливих у цьому аспекті особистісних якостей.

Особистісний компонент охоплює ціннісну сферу особистості перекладача та його якості, які є важливими для забезпечення ефективної професійної діяльності. До морально-етичних цінностей та особистісних якостей, важливих, на нашу думку, з погляду особливостей роботи перекладача (контакти із замовником, співпраця з колегами, поводження з інформацією, комп’ютеризований процес перекладу, створення іміджу – власного та корпоративного), належать: *порядність, організованість, самоконтроль, відповідальність, надійність, наполегливість.*

Порядність як моральна якість особистості є однією з етичних категорій, яка визначає нездатність людини до аморальних та антисуспільних дій. Порядність є об’єднувальним поняттям таких моральних якостей, як “честь”, “совість”, “гідність”, які визначають рівень духовного зв’язку людини із суспільством. Враховуючи особливу соціальну значущість професійної діяльності перекладача, яка полягає в забезпеченні комунікації між людьми, народами й культурами, зазначені якості набувають особливої ваги. Це стає очевидним з тих міркувань, що перекладачі, через особливості своєї діяльності, стають “власниками” чужої, часто конфіденційної інформації. За цих обставин порядність перекладача щодо замовників, які є справжніми власниками інформації, є тією моральною якістю, сформованість якої визначатиме низку аспектів успішності перекладача як у професійній діяльності, так і в суспільному вимірі.

При здійсненні перекладу із застосуванням інформаційних технологій особливого значення набуває така складова особистісного компонента, як *організованість*. Організованість є особистісною якістю, яка необхідна, насамперед, для своєчасного виконання завдань, що в аспекті діяльності

перекладача впливає на успішність підготовки, здійснення та оформлення результатів виконання замовлення щодо перекладу. В іншому разі перекладач ризикує зіпсувати власну професійну репутацію, створити враження ненадійної людини та виконавця, до якої буде втрачена довіра щодо можливості виконання важливих замовлень.

З організованістю особистості безпосередньо пов'язана здатність особистості до самоконтролю. Самоконтроль – це сукупність властивостей саморегуляції, пов'язаної з усвідомленням особистістю самої себе. Цей блок надбудовується над усіма іншими блоками й здійснює над ними контроль: посилення або послаблення діяльності, корекцію дій і вчинків, передбачення та планування діяльності тощо. В аспекті нашого дослідження це означає здатність перекладача до тайм-менеджменту, тобто здійснення власного контролю за поетапним виконанням перекладу й передачею кінцевого продукту з дотриманням встановлених термінів, що при застосуванні спеціалізованих програмних продуктів у перекладі особливо актуально, оскільки контролюється не тільки людиною, а й комп'ютерними засобами, які не дають можливість досягнення компромісу щодо зміни визначених термінів.

На сучасному етапі розвитку суспільства висувають нові вимоги до особистісних якостей фахівця, які б допомагали йому адаптуватися в середовищі, що постійно зазнає змін, та сприяли б його особистісному розвитку. Однією з таких якостей є відповідальність. Відповідальність є якістю, що характеризує “соціальну типовість” особистості [2]. Найголовніші характеристики відповідальності: точність, обов'язковість, пунктуальність, чесність, справедливість, готовність відповідати за наслідки власних дій, принциповість. Формування цієї особистісної якості в майбутніх перекладачів сприятиме їхньому професійному й особистісному розвитку шляхом формування власного іміджу висококваліфікованого фахівця. Цей імідж ґрунтується на здатності виконувати важливі замовлення з перекладу, які потребуватимуть точності передачі інформації, обов'язковості в дотриманні всіх аспектів при взаємодії із замовником, готовності до застосування необхідних ресурсів та активізації власних зусиль для вчасного виконання завдань з максимальною якістю.

Якість результатів професійної діяльності великою мірою залежить від рівня надійності її виконавця. Надійність є сукупною характеристикою особистості, властивістю людини, яка зумовлена її професійною підготовленістю й досвідом, ступенем її спрямованості на діяльність, рівнем здібностей та іншими професійно важливими особистісними якостями. Із цих позицій надійність перекладача розглядаємо як усвідомлення ним цінності замовника, спрямованості на його потреби, намагання виконувати різні замовлення з однаково високим рівнем якості та своєчасності, у тому числі із застосуванням інформаційних технологій. Надійність, як особистісна якість перекладача є запорукою формування його авторитету у взаємодії з іншими фахівцями, партнерами, замовниками.

Однією з особистісних якостей, яка також має бути присутня в арсеналі особистісних характеристик майбутнього перекладача, є наполегливість. Вона передбачає здатність мобілізувати свої інтелектуальні та емоційні ресурси, зосередитись на виконанні поставленого завдання й подолати зовнішні й внутрішні перешкоди, які можуть при цьому виникнути. Безумовно, здійснюючи переклад, особливо із застосуванням інформаційних технологій, крім лексичних, граматичних і стилістичних труднощів, перекладач може зіткнутися зі складним сучасним спеціалізованим програмним забезпеченням. Їх подолання буде залежати не тільки від рівня володіння іноземною мовою, знань щодо застосування інформаційних технологій у перекладі і відповідних умінь, а й від здатності змусити себе до повторних спроб у разі невдачі, пошуку нестандартних шляхів, готовності до більших витрат часу та зусиль при виконанні перекладацьких завдань.

Педагогічний експеримент з формування інформаційної компетентності потребує вибору відповідного діагностичного інструментарію [1; 3]. Визначення рівня сформованості *особистісного компонента* інформаційної компетентності майбутніх перекладачів здійснювалося за комплексною методикою “Здатність до самоуправління” (Н. М. Пейсахов) [2], яка дала змогу діагностувати рівень сформованості морально-етичних цінностей та прояву особистісних якостей майбутніх перекладачів, а саме: порядності, організованості, самоконтролю, відповідальності, надійності, наполегливості, гнучкості, які у своїй сукупності відображають ключові аспекти зазначеної здатності.

Оскільки *самоуправління* – цілеспрямоване керування людиною своєю діяльністю, поведінкою, спілкуванням, психологічним станом для досягнення поставленої мети, то це здебільшого є творчим процесом, який пов’язаний зі створенням нового, реагуванням у незвичайних ситуаціях та подоланням суперечностей, необхідністю постановки нових цілей, пошуком нових рішень і засобів досягнення цілей.

Вибрана методика містить 48 тверджень, з якими можна погодитися або не погодитися. Вони стосуються, зокрема: визначення своїх можливостей; уявлень про шляхи й засоби досягнення поставлених цілей; аналізу причин своїх успіхів та невдач; усвідомлення рівня відповідальності за прийняті рішення й здійснені вчинки; впливу морально-психологічного стану на поведінку та результати діяльності; можливостей і напрямів самовдосконалення з метою покращення міжособистісної взаємодії; вибору моделей поведінки для вдосконалення своєї діяльності; визначення критеріїв оцінювання своєї роботи; застосування стратегій прийняття рішень у складних ситуаціях; спрямованості на досягнення поставленої мети; оцінювання важливості особистісних якостей у реалізації намічених планів.

Відповіді респондентів було занесено до спеціально розроблених бланків (табл. 1), де позначкою “+” відмічали згода із наведеним твердженням, а позначкою “-” – незгоду. Обробку даних кожного респондента здійснено за ключем, що відповідав за структурою бланку відповідей.

Таблиця 1

Зразок бланка для заповнення відповідей респондентів

Відповіді на твердження						Бали
1	17	33	9	25	41	
2	18	34	10	26	42	
3	19	35	11	27	43	
4	20	36	12	28	44	
5	21	37	13	29	45	
6	22	38	14	30	46	
7	23	39	15	31	47	
8	24	40	16	32	48	

Уся сукупність порядкових номерів тверджень, занесених до бланка відповідей, мала дві частини: позитивну (ліва частина бланка) і негативну (права частина бланка). У позитивній частині бланка, згідно з ключем, за кожну згоду з наведеним твердженням (позначену відміткою “+”) до загального результату додавався 1 бал, а в негативній частині 1 бал додавався за кожну незгоду з наведеним твердженням (позначену відміткою “-”). Зразок заповненої та обробленої контрольної картки наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Контрольна картка студента К

Відповіді на твердження						Бали
Позитивна частина			Негативна частина			
1+	17 –	33 –	9–	25+	41–	$\Sigma = 1 + 2 = 3$
2 –	18+	34+	10+	26+	42+	$\Sigma = 2 + 0 = 2$
3 +	19 +	35 +	11 –	27+	43 –	$\Sigma = 3 + 2 = 5$
4–	20–	36+	12–	28–	44+	$\Sigma = 1 + 2 = 3$
5–	21–	37+	13+	29+	45–	$\Sigma = 1 + 1 = 2$
6–	22+	38+	14–	30+	46–	$\Sigma = 2 + 2 = 4$
7+	23+	39+	15–	31–	47–	$\Sigma = 3 + 3 = 6$
8+	24+	40–	16–	32–	48+	$\Sigma = 2 + 2 = 4$
						$\Sigma_{\text{заг}} = 29$

Після підрахунку балів за рядками підсумовували загальну кількість набраних балів, яка давала змогу визначити результат щодо здатності до самоуправління.

Загальна сума балів, отримана респондентом, відповідала певному рівню сформованості особистісного компонента інформаційної компетентності майбутніх перекладачів. При цьому всі можливі результати було розподілено за чотирма рівнями, а саме: низьким – 0–13 балів, середнім – 14–25 балів, достатнім – 26–40 балів, високим – 41–48 балів.

Для низького рівня характерні невпевненість при визначенні своїх можливостей; відсутність цілісного уявлення про шляхи й засоби досяг-

нення поставлених цілей; сприйняття власних успіхів і невдач на емоційному рівні; розуміння відповідальності за свою діяльність як формальної норми, дотримання якої є не обов'язковим; зайвою емоційністю, яка негативно позначається на результатах діяльності; розмитими уявленнями про шляхи самовдосконалення; небажанням розвивати міжособистісні стосунки при колективній взаємодії; завищеною самооцінкою своєї діяльності на тлі прискіпливого ставлення до роботи інших; нечітким уявленням мети, а відповідно і шляхів її досягнення.

Середній рівень означав деякі розбіжності реалій і власної оцінки при визначенні своїх можливостей; загальні уявлення щодо способів досягнення мети; проектування здобутків та втрат тільки на конкретні ситуації, факти, події, особи; прийняття рішень і здійснення вчинків з підсвідомим урахуванням відповідальності за їх наслідки; урівноваженість психологічного стану з проявами підвищеної емоційності в складних ситуаціях; прагнення до покращення міжособистісної взаємодії, але не за рахунок зміни власних принципів і поведінки; заниження вимог до своєї роботи й оцінювання її результатів; спрямованість на досягнення результату без належної активізації для цього особистісних якостей.

Для *достатнього рівня* типовими були усвідомлення реального рівня своїх реальних можливостей; розмежування різних варіантів досягнення певної мети із застосуванням наявних засобів; уміння аналізувати фактори, які позитивно чи негативно вплинули на досягнення мети; розуміння необхідності відповідального ставлення до власних дій; стійкий морально-психологічний стан, що визначає адекватну поведінку в більшості ситуацій; пошук можливих і прийнятних шляхів самовдосконалення з метою покращення відносин у співпраці з іншими; реальна оцінка своїх професійних здобутків з недостатнім проявом уваги до невиконаних завдань; усвідомлене ціле покладання та досягнення мети при сприятливих умовах.

На *високому рівні* виявлялися обґрунтованість і адекватна оцінка своїх можливостей; осмислений вибір шляхів досягнення мети та необхідних для цього засобів; здатність до аналізу успіхів і поразок у системі причинно-наслідкових зв'язків; уміння контролювати свій психологічний стан незалежно від ситуації та виваженість поведінки; усвідомлення наслідків за прийняті рішення й зроблені вчинки та ступеня відповідальності за них; свідоме регулювання власної поведінки, її аналізу й здатність до компромісу у взаємодії з колегами під час спільної професійної діяльності; самокритичність, вимогливість та адекватність при оцінюванні результатів своєї діяльності; цілеспрямованість і наполегливість у досягненні поставленої мети.

Наприклад, студент К, контрольна картка якого наведена в табл. 2, за сукупністю відповідей набрав 29 балів, що свідчить про сформованість у нього особистісного компонента інформаційної компетентності на достатньому рівні.

У своєму дослідженні ми використовували зазначену методику не тільки для кількісного аналізу рівня сформованості особистісного компо-

нента інформаційної компетентності майбутніх перекладачів, а й для надання їм конкретних рекомендацій щодо самовдосконалення відповідних якостей.

Так, отримання за результатами анкетування загальної суми, яка перевищувала 25 балів, свідчило про досить розвинену систему самоуправління у цього студента й водночас про ймовірність занадто високого ступеня розважливості та раціональності, але браку емоційності, що може перешкоджати встановленню професійних контактів, розвитку міжособистісних стосунків й налагодженню взаємодії в команді. Це актуально з погляду підготовки майбутніх перекладачів до участі в перекладацьких проєктах, де ключовим аспектом є здатність до колективної роботи для досягнення поставленої мети. Таким студентам рекомендували замислитись над своїми вчинками й діями, проаналізувати їх з позицій урівноваження раціонального та емоційного.

Якщо результати анкетування перебували в діапазоні від 0 до 25 балів, то в такого студента емоційна оцінка переважала над раціональним аналізом. Такий студент керується, насамперед, емоційними імпульсами в прийнятті рішень та поведінці, сильно переживає свої невдачі, що заважає йому здійснювати самоконтроль, виконувати отримані завдання у визначені терміни, встановлювати й підтримувати врівноважені стосунки під час взаємодії з партнерами та колегами. Це свідчить про відсутність цілісної системи самоуправління, а сформованість лише окремих її елементів, які базуються на почуттєвій сфері. У рекомендаціях таким студентам акцентовано увагу на необхідності розвитку таких якостей, як організованість, самоконтроль, наполегливість для підвищення раціональної складової як обов'язкової умови успішної діяльності в перекладацькій індустрії.

Результати педагогічного експерименту щодо формування такої складової інформаційної компетентності, як особистісний компонент, у контрольній (47 осіб) та експериментальній (46 осіб) групах узагальнено в табл. 3.

Таблиця 3

Динаміка рівнів сформованості особистісного компоненту інформаційної компетентності, %

Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
	На початку експерименту	Наприкінці експерименту	На початку експерименту	Наприкінці експерименту
Низький	61,7	55,3	65,2	19,6
Середній	34,0	38,3	30,4	26,1
Достатній	4,3	6,4	4,3	43,5
Високий	0,0	0,0	0,0	10,9

За даними констатувального етапу експерименту, у більшості студентів як контрольної, так і експериментальної груп виявлено низький рівень сформованості особистісного компонента інформаційної компетентності, відповідно 61,7% і 65,2%. Середній рівень констатовано у 34,0% студентів контрольної групи, 30,4% – у студентів експериментальної. Однакова кіль-

кість студентів (по 4,3%) в обох групах мали достатній рівень, і жоден зі студентів не мав високого рівня.

Контрольний зріз наприкінці експерименту засвідчив, що в експериментальній групі відбулися суттєві зміни. Кількість студентів з низьким рівнем сформованості особистісного компонента інформаційної компетентності зменшилась від 65,2% до 19,6%, а із середнім – від 30,4% до 26,1%. Водночас кількість студентів з достатнім рівнем зросла з 4,3% до 43,5% і 10,9% досягли високого рівня.

У контрольній групі теж відбулися певні зрушення, але вони не мали системного характеру й не були настільки суттєвими. Зокрема, кількість студентів на середньому рівні збільшилася на 4,3%, а на достатньому на 2,1%. Однак високого рівня не досяг жоден студент, а їх кількість з низьким рівнем залишилася досить високою – 55,3%.

Висновки. Отже, проведене дослідження підтвердило, що одним із важливих компонентів інформаційної компетентності є особистісний. Його формування може здійснюватися, зокрема, шляхом запровадження вивчення спецкурсу “Інформаційні технології в перекладацьких проектах”. Педагогічний експеримент засвідчив відповідні зміни в експериментальній групі, зокрема збільшення кількості студентів з достатнім рівнем сформованості особистісного компонента на 39,1%, і появу студентів з високим рівнем – 10,9% порівняно з нульовим показником на початок експерименту.

Перспективи подальшого дослідження пов’язані з подальшим вивченням особистісних якостей перекладача, можливостей розширення їх переліку та пошуку шляхів формування з метою підвищення рівня інформаційної компетентності.

Список використаної літератури

1. Ишков А. Д. Учебная деятельность студента: психологические факторы успешности [Электронный ресурс] : монография / А. Д. Ишков. – 2-е изд., стер. – Москва : ФЛИНТА, 2013. – 224 с.
2. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. – Ленинград : Наука, 1983. – 240 с.
3. Райгородский Д. Я. Психодиагностика персонала. Методика и тесты / Д. Я. Райгородский. – Москва, 2007. – Т. 1. – 440 с.
4. Пейсахов Н. М. Закономерности динамики психических явлений / Н. М. Пейсахов. – Казань : КГУ, 1984. – 235 с.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2015.

Тарасенко Р. А. Оценка результатов формирования информационной компетентности будущих переводчиков: личностный компонент

В статье рассмотрены вопросы формирования личностного компонента информационной компетентности будущих переводчиков. Осуществлено определение его составляющих: морально-этические ценности и личностные качества, к которым отнесены порядочность, организованность, самоконтроль, ответственность, надежность, настойчивость. Уточнена их сущность в аспекте важности при выполнении профессиональной деятельности с применением информационных технологий. Предложены пути формирования личностного компонента информационной компетентности

будущих переводчиков, в частности изучение спецкурса “Информационные технологии в переводческих проектах”. Представлены преимущества использования методики “Способность к самоуправлению” Н.М. Пейсахова для диагностики личностных качеств и ценностей, важных для будущих переводчиков. Приведены результаты педагогического эксперимента, показавшего эффективность избранных методик формирования и диагностики личностного компонента информационной компетентности.

Ключевые слова: личностные качества, личностный компонент, уровни, методика, переводчик.

Tarasenko R. Evaluation of the Formation Results of Information Competence of the Future Translators: the Personal Component

The article deals with problems of forming the personal component of personal information competence of the future translators. Its components are determined: the moral and ethical values and personal qualities to which are classified honesty, self-discipline, self-control, responsibility, reliability, perseverance. Their nature is specified in terms of importance for the performance of professional activities with the use of information technology. Such part of personal component as organizational ability is important in the translation by using information technologies. Organizational ability is a personal quality that is needed primarily for the timely performance of translation tasks. Formation of responsibility in the future translators will contribute to their professional and personal development through the formation of highly professional self-image. The reliability of translator is considered as awareness of the value of the customer, focus on their needs, attempts to perform a variety of orders from the same high level of quality and timeliness, including the use of information technology. The ways of forming the personal component of information competence of the future translators are proposed, in particular the study of special course “Information technology in translation projects”. So, special attention is paid during the formation of information competence to its components especially personal component. It includes the study of course “Information technology in translation projects”, aimed not only on knowledge and on skills of information technology, but also on the formation of their readiness to work in translation projects as a form of collective action that requires important personal qualities. The advantages of using the method “The ability to self-government” of N. M. Peysakhov are presented for the diagnosis of personal qualities and values that are important to the future translators. The results of pedagogical experiment have showed the effectiveness of the chosen methods of forming and diagnosing the personal component of information competence.

Key words: personal qualities, personal component, levels, methods and translator.